

A VARIETY OF FORMS FOR RESIDENTIAL SOCIAL SERVICES FOR CHILDREN AND YOUTHS IN GERMANY

ROSITSA MIHAYLOVA

SENIOR ASSISTANT PHD IN DEPARTMENT OF "SOCIAL WORK"
AT "KONSTANTIN PRES LAVSKY" - UNIVERSITY OF SHUMEN

BULGARIA

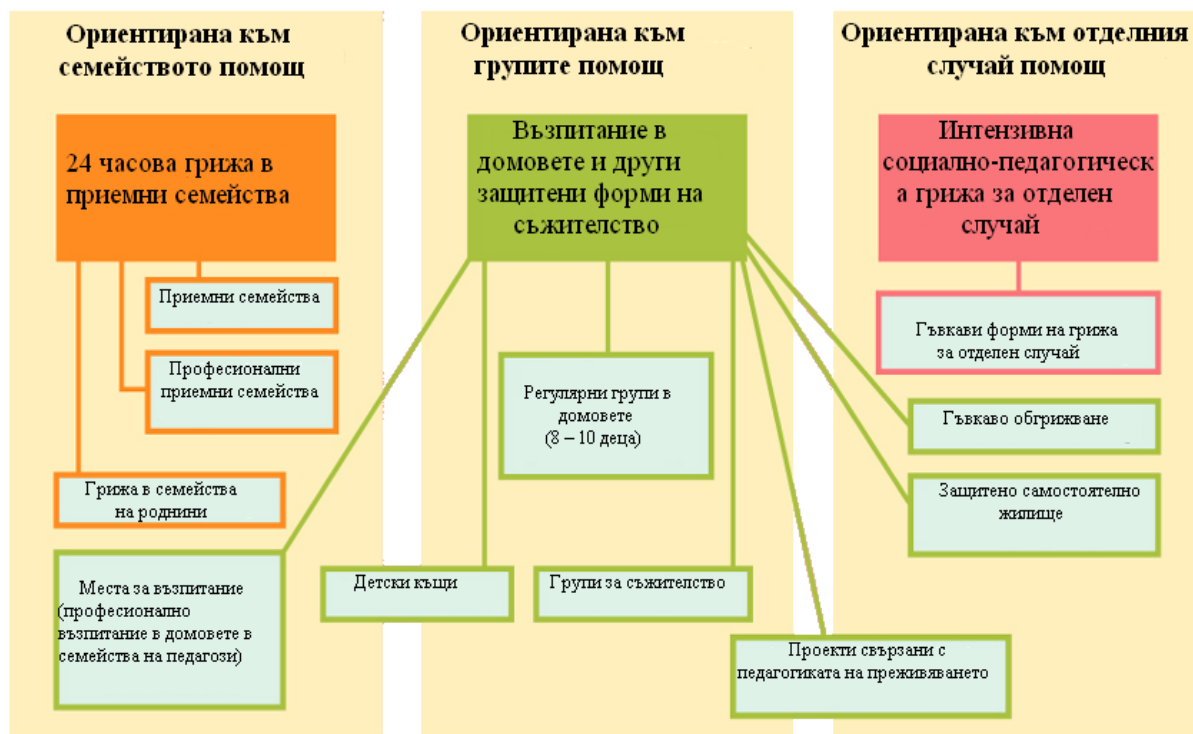
ROSL_MIHAYLOVA@YAHOO.COM

ABSTRACT: THIS ARTICLE PRESENTS THE DIVERSITY AND WIDE RANGE OF RESIDENTIAL SOCIAL SERVICES FOR CHILDREN AND YOUTHS IN GERMANY. EXAMINE BOTH TRADITIONAL AND ALTERNATIVE MODERN FORMS OF CARE FOR CHILDREN AND YOUTH AT RISK OUTSIDE A FAMILY ENVIRONMENT.

KEYWORDS: RESIDENTIAL CARE, SOCIAL SERVICES FOR CHILDREN, GERMANY.

Когато днес обществеността се конфронтира с понятието възпитание в домовете, все още представите са свързани с това, че домовете за деца са изпълнени с много деца и младежи, които трябва да израстват в неподходящи условия за социализация. Както стана ясно от предходните абзаци, в рамките на възпитанието в домовете в Германия от 70-те години насам са протекли процесуално драстични промени. В съвременните условия под възпитание в домовете само в отделни случаи става въпрос за детски дом. С течение на времето в германската социална действителност се е изградила една диференцирана система от предлагани услуги, която се простира от децентрализирани групи за съжителство до места за възпитание. Ричард Гюндер, въпреки критиките, дефинира съвременните домове като „положителни места за живеене“ за млади хора: „Възпитанието в домовете и социално-педагогическото обгрижване в останалите си форми имат централната задача да създадат положителни места за живеене за деца и младежи, когато същите не могат временно или за по-дълъг период да живеят в собствените си семейства. Многото диференцирани институции от стационарната помощ за възпитание трябва да са насочени и ориентирани към заобикалящия свят. Това имплицира по принцип едно близо до дома или най-малкото настаняване в региона, както и подкрепянето на контактите с предишната социална среда, преди всичко с родните семейства, ако в отделни случаи не се противопоставят на това причини, които са свързани със застрашаване благополучието на детето или младежа“ [2, с.14].

Различните модели за настаняване извън биологичното семейство могат да се разделят в няколко групи, в зависимост от тяхната насоченост и форми на работа. Представената по-долу таблица дава нагледна представа за това:

Фиг. 1 Модели на възпитание извън биологичното семейство

Разгледаната схема показва всеобхватността на моделите за закрила на деца в риск в Германия и тяхното развитие в синхрон с нуждите на целевите групи, за които са насочени. Основният обект на наблюдение на дисертационната разработка са тези, свързани с възпитанието в домовете и други защитени форми на съжителство, които предлагат широка палитра на алтернативни на институционалната грижа услуги.

Характерът на помощта за деца и младежи се обуславя от формата на работа при предоставянето на съответните социални услуги за децата и младежите като целева група. Германската система за закрила на деца, лишени от родителска грижа, се характеризира с три типични форми на работа, а именно: подкрепящи семейството, допълващи семейството и заместващи семейството. Основната цел на помощта за младежи в Германия е реализирането ѝ в рамките на подкрепящата и допълващата помощ, стремейки се към ограничаване на формите на помощ, които тотално заместват семейството.

Таблица 1

Форми на помощ

Форми на работа	Предложения	Основна целева група
Подкрепяща семейството помощ	Консултиране за възпитание; Социално-педагогическа семейна помощ; Социална групова работа; Възпитателни подкрепи	Родители с деца от всички възрастови групи; Семейства с малки деца; По-големи деца и младежи
Допълваща семейството помощ	Съвместни форми на съжителство за баща/майка и деца; Дневни групи; Социално-педагогическа дневна грижа 24-часова грижа;	Самотни родители с деца под 6 годишна възраст; Деца до 14 години; Деца в предучилищна и начално-училищна възраст
Заместваща семейството помощ	Възпитание в домовете/други форми на съжителство; Интензивна социално-педагогическа грижа за отделен случай	Особено за малки деца; Деца/младежи/млади пълнолетни; Младежи и подрастващи

Групови форми

За да се получи по-ясен образ за многообразието на спектъра на понятието възпитание в домовете, в следващите няколко абзаца ще бъдат представени накратко съществуващите форми на стационарна помощ за деца и младежи в Германия.

Традиционно възпитание в домовете

В тези групи за съжителство (групи за съжителство в рамките на домовете или външно изнесени групи) се обгрижват по правило 8 до 10 деца и младежи на различна възраст, които поради различни причини не могат да живеят в родните си семейства, от четирима педагогически професионалисти и един човек помощен персонал, които работят на смени.

Специализирани групи

В спектъра на услуги за деца в риск извън семейна среда в Германия са етаблирани и различни специализирани групи за съжителство като например за деца жертви на насилие, жертви на сексуално насилие, употребяващи наркотици, извършители на противообществени прояви и т.н. В зависимост от съответната целева група в специализираните групи работят и съответните специалисти, които предлагат адекватни на потребностите на децата в риск услуги. В зависимост от характера на групата те могат да бъдат също така и със затворен или по-специално контролиран режим на достъп. Независимо от това, че тези групи са със специализиран характер, те също така се стараят да предлагат възможно най-близко до семейната среда обрижване и възпитание.

Най-малки групи

Тази услуга е насочена към деца и младежи с чувствителни дефицити в развитието си, проявени в социалната и емоционалната област и имащи голяма нужда

от индивидуална грижа. В тези много малки групи се обгрижват денонощно по 4 деца в съотношение 1:1 с педагогическия персонал, който работи на смени.

Седмични групи

Изхождайки от концепцията за ориентираната към заобикалящия свят помощ, тази услуга се определя като специална форма на помощта за възпитание. Обгрижването в седмичните групи се осъществява от неделя вечерта до петък следобед. Събота и неделя, както и ваканциите, празниците и почивните дни децата прекарват в родните си семейства. При седмичното обгрижване се изхожда от там, че имащите попечителство над децата са заинтересовани за развитието на децата си, налично е позитивно отношение към педагогическите проблеми, но въпреки това са нарушени емоционалните взаимоотношения между децата и родителите. По време на престоя на децата в седмичните групи се цели развитието на способността на родителите да възпитават. Те трябва да могат да възприемат своята отговорност за индивидуалните потребности на децата си. За периодите от време, които по принцип са по-конфликтосъдържащи, като например присъствието в училището и свързаното с това структуриране на деня, влизат в действие възпитателите. С това отговорността на родителите се запазва там, където не е нужна до такава степен възпитателна компетентност и грижата е на преден план, тоест през почивните дни и ваканциите. Центъра на живота на децата трябва да продължава да бъде семейството.

Защитено жилище

Това е услуга за младежи според § 34 и § 41 (при пълнолетни) на Закона за помощ за деца и младежи, които са на около 16 години и повече и имат нужда от подкрепа и придружаване по пътя на достигане на своята самостоятелност. Справянето с ежедневието и оформяне на ежедневието са централни характеристики на тази форма на помощ. Младежите живеят обикновено заедно в общности, в които получават социално-педагогическо придружаване.

Защитеното жилище според неговата концепционална организираност е най-отдалечената форма от класическото възпитание в домовете. Нито предлага 24-часово обгрижване, което е типично за другите форми на възпитанието в домовете, нито е отправено по еднакъв начин към децата и младежите.

Защитеното жилище може да бъде разглеждано като форма на обгрижване за младежи и млади възрастни, които вече имат опит с други форми на обгрижване на стационарната помощ за младежите, в рамките на които са показали, че са в състояние да живеят самостоятелно и самоотговорно. В защитеното жилище им се предлага възможността да станат още по-самостоятелни, тъй като в тази форма на обгрижване по същество те самите са отговорни за своето преживяване и организация на ежедневието. Защитеното жилище обаче също така е насочено към младежи и млади пълнолетни, които не желаят да живеят в група, или които поради тяхната специфична проблематика не могат да бъдат обгрижвани в една по-силно структурирана форма на съжителство [ср. 3, с.76].

Начинът, по който младежите попадат в защитеното жилище, може да бъде различен. Някои се настаняват директно от домовете на родителите им в тази форма на съжителство, за други това представлява край на тяхната „кариера в домовете”. Защитеното жилище се приема концепционално в зависимост от случая „както като

самостоятелна форма на обгрижване, така и като последна степен в една система от различни форми на обгрижване в домовете”[1, с.157].

Още със самото си име защитеното жилище насочва към експонираното разположение в рамките на стационарната помощ за младежите. Не става въпрос за възпитание, а за обгрижване. Възпитателите и социалните работници не са на разположение целия ден, а вместо това присъстват само почасово в определени часове или по договаряне с младежите. Контролът се осъществява само косвено. Правилата не се поставят повече изключително респективно в по-голямата си част от страна на възпитателя, а трябва да бъдат резултат от процес на обсъждане. По този начин младите хора получават по-голямо право на участие при вземане на решения и същевременно с това спазването на обещанията добива по-голяма тежест чрез съвестта. Това изисква от младежите висока степен на самоконтрол.

Във връзка с това Рюлкер прави разлика между *функционална и продуктивна самостоятелност* и ги разглежда в сменяща се зависимост помежду им. Така например преодоляването на ежедневните практически неща като пазаруване, готвене, пране е част от самостоятелността, но не би трябвало да се изчерпва с това. Способността за общуване с други хора, способността да можеш да си изградиш собствено мнение и други подобни Рюлкер разглежда като неделима част от една самостоятелна личност [ср. 4, с.39].

Фрайганг и Волф от своя страна подчертават, че „това, което възрастните говорят и вършат, играе роля, но в никакъв случай единствената”, понеже „ученето на младежите и тяхното развитие се осъществява в един процес на тяхното общуване с хората и материалната даденост на тяхното поле на живот“ [1, с. 166].

Защитеното жилище е, както бе представено, ориентирано по-силно от другите форми на настаняване в рамките на стационарната помощ за младежите към предстоящите условия на живот на младите хора. Тази форма на настаняване може да бъде успешна, ако при настаняването на младежите не се започва от нулата с изграждането на способността им за самостоятелен начин на живот, а се стъпи върху преди това положените основи за този процес, върху които може сигурно да се надгражда.

Детска къща

При този модел 4 до 6 деца живеят със семейство или партньори, като и двамата от тях притежават педагогическо образование, в техния семеен контекст. Тази форма на обгрижване се характеризира с висока степен на последователност и компактност на взаимоотношенията.

Детски селища

Теодор Тесинг описва също така различните форми и модели на съществуващите детски и младежки селища:

Идеята за детските и младежките селища се развива засилено в Германия, Австрия и Швейцария в периода след Втората световна война. Големият брой на останалите без родители и дом деца в този период провокира социално ангажирани хора да създадат за тях един нов дом. Впоследствие тази идея намира последователи и в други страни по целия свят, в които след войни и граждански бунтове много деца са били в същото неравностойно положение.

Съществени сравними белези на различните педагогически концепции според Тесинг [5, с.94] са следните:

1. Семейна група като заместител и приемно семейство,
2. коедукативност, братя и сестри, хетерогенна възрастова структура 0 до 20 години,
3. майчин и родителски принцип,
4. къща като социална средишна точка на живот,
5. селищна структура (между 5 и 25 семейства образуват едно село),
6. педагогическо ръководство на селото,
7. педагогическо консултиране и психологическа помощ,
8. детска градина, училище, професионално образование като допълнение.

Според целевата група, доставчика, светогледа и социално-педагогическата концепция се различават следните няколко основни видове детски и младежки селища:

- SOSдетски селища,
- Песталоци детски селища,
- Алберт Швайцер детски селища
- Каритас детски селища

SOS детски селища

Първото детско SOSселище е основано от Херман Гмайер в Имст в Тирол. Безбройните бедстващи деца и следвоенното време дават повод на Гмайер да основе селищата, които днес са разпространени в цяла Германия и по целия свят. Концепцията на SOS селищата се основава на четири принципа:

- Майката,
- Братята и сестрите,
- Къщата,
- Селото.

Майката

Всяко дете от селото има SOSмайка, която става за него постоянно лице за контакти. Майките в SOSдетските селища са глави на семейството, разполагат със собствен бюджет и водят домакинството си самостоятелно и на собствена отговорност. В свободните си и почивните дни майката се замества от семейна помощничка или кандидат- майка. Майките в детските селища са по принцип неомъжени и биват обучавани педагогически в собствени ориентирани към практиката училища. Липсата на баща в процеса на възпитание трябва да се балансира чрез ролята на мъжете ръководители на детските селища – в това се състои най-често отправяната критика към този вид детски селища.

Братята и сестрите

В SOS детските селища се настаняват деца на възраст до 10 години (ако става въпрос за кръвни братя и сестри, се настаняват и по-големи деца). Родните братя и сестри не биват разделяни и живеят в едно и също SOSсемейство. Семействата в селищата се състоят от пет или повече деца, като момичета и момчета от различни възрасти съжителстват съвместно.

Къщата

Всяко SOS-семейство обитава собствена къща. Всекидневната и трапезарията са централната социална точка на къщата, където се разиграва семейният живот.

Селото

SOS детските селища се състоят най-често от десет до петнайсет къщи. Начело на ръководството на селото стои ръководител или ръководителка, подпомаган от асистент и педагогически професионалисти. Детските селища се стремят към интеграция с останалата обществена дейност. Децата посещават местните училища, а младежите могат да направят крачка към самостоятелния живот с изнесени извън селището външно разположени групи за съжителство.

Песталоци детски селища

Първото детско селище Песталоци е основано от лекаря д-р Корти в швейцарския Троген. В 1947 г. д-р Фишер и д-р Граф основават и в Германия първото Песталоци детско селище, което подслонява социално изолирани деца, сираци и попаднали в беда деца от всички националности и религии. В днешни дни в 13 семейни къщи живеят децата със своите домашни родители (съпрузи) заедно с техните родни деца. Майката, по принцип с педагогическо образование, възпитава и се грижи за децата и домакинството, подпомагана от помощничка. Бащата по принцип е обучаващ в някои от предприятията собственост на селото (дърводелница, кухня, пекарна, оранжерия, градина, земеделие, овощна градина, строителство). Семейството остава заедно между около 7 и 10 години, докато по-големите деца станат самостоятелни. След което съпрузите могат да решат дали да приемат нови деца и да останат още един период от живота си в селото, или да го напуснат.

Концепцията на Песталоци детските селища се основава на следните няколко принципа:

- 13 семейни къщи образуват едно село в самоуправление
- Родителите (съпрузи) като обгрижващи и обучаващи
- Младежка къща като форма на съжителство за по-големи младежи
- Предприятията за самоиздръжка служат същевременно и за обучение
- Детска градина, училище, терапевтичен център, професионално образование във вътрешни и външни образователни единици
- Педагогика от глава, сърце и ръка в духа на Йохан Хенрих Песталоци.

Алберт Швайцер детски селища

Първото Алберт Швайцер детско селище е основано във Валденбург в провинция Баден Вютемберг. Днес има многобройни подобни заведения, неотдавна възникват и още детски селища, особено в новите федерации (от бившата Източна Германия). Концепцията на детските селища Алберт Швайцер се основава на следните принципи:

- Стабилност на хората, с които се изгражда връзка чрез домашните родители (съпрузи) и братята и сестрите,
- Нормална среда чрез живот в семейство,
- Социално-педагогическо образование на майката,
- Педагогическа и икономическа самостоятелност на семейството,
- 10 до 20 семейства образуват селото,
- Ръководство на селото чрез педагогически персонал.

Съпругеската двойка със социален ангажимент приема в своето семейство и към своите собствени деца още между 5 и 7 деца на възраст от 0 до 12 години. По правило

родните братя и сестри не биват разделяни, дори и когато детето е над 12-годишна възраст. Майката е със социално-педагогическо образование и е назначена в селото. Бащата упражнява свободно професията си и работи на доброволни начала във възпитанието на децата. В зависимост от това колко голямо е семейството, то получава подкрепа от допълнителна възпитателка или домашна помощничка. Семейството е педагогически и икономически самостоятелно. Ръководството на селото се допълва от педагогическа и психологическа помощ. Дадена семейна група може след дълги години съвместен живот (10 до 15 години) да се премести като „изтичаща група” извън рамките на селото. В тези случаи не биват приемани повече нови деца и след напускане и на последното дете договорът с родителите бива прекратяван.

Каритас детски селища

Първото католическо детско селище е основано в Германия през 1946 г. от свещеника Хайнрих Магнани. Днес в Германия има 16 Каритас детски селища. Големината на селищата варира между 4 и 24 групови къщи, като средно най-често са седем. Тази концепция на Каритас детските селища се основава на следните принципи:

- Близост до семейството, живот в група,
- Коедукативно възпитание, братя и сестри, възрастови граници между 0 и 20 години,
- Възпитатели и от двата пола,
- Селищна структура,
- Диференцирана структура на предложенията, дневни групи, лечебно-педагогическа помощ.

Приемат се деца без родители, братя и сестри, деца с поведенчески проблеми и проблеми в училище. Много Каритас-детски селища са професионално структурирани като социално-педагогически или лечебно-педагогически домове с групи за съжителство, обгрижвани от професионалисти, които работят на смени.

Индивидуално интензивно социално-педагогическо обгрижване в чужбина

Представяната социална услуга е насочена към младежи от двата пола на възраст между 12 и 18 години (по германското законодателство, за разлика от българското, децата в тази възраст се назовават младежи, поради което се използва и този термин по-нататък в текста). Младежите са без психически и физически увреждания и заболявания. Младежите, на които бива предлагана услугата са с девиантно, деликвентно и асоциално поведение, застрашени от отпадане или отпаднали вече от училище. Обгрижването на младежите е интензивно индивидуално педагогическо, според техните потребности и спецификата на отделния случай. Основна цел е откъсване на младежите от обичайната им позната обкръжаваща среда с цел положително повлияване на вредните навици и привички, ресоциализация и възможност за изграждане отново на отношение на доверие към възрастните.

Цели се също така да се повлияе положително върху деструктивното и девиантно поведение на младежите, като се работи интензивно и целенасочено с тях за развиване на приемливо социално поведение, така че да могат да водят самостоятелен живот в синхрон с общоприетите норми, поемайки отговорност за действията си.

Поради дългото им отсъствие от училищната среда се цели у тях да се пробуди наново интерес към училището чрез индивидуални занимания с възпитателите или специално наети педагози и да завършат училище според своето положение.

Наред с това, с оглед да се използват преоткритите и новопридобитите ресурси и компетенции в полза на обществото, се цели запазването на придобитите от децата и младежите в този период познания.

Престоят на немските младежи в чужбина при доставчика партньор на немската организация е 6 месечен, като първите 3 месеца са пробно време. След изтичането на 6 месеца младежът се връща в Германия, където заедно с партньорската организация от немска страна и Младежката служба (*еквивалент на Отделите за закрила на детето в България*) се провежда съвместен разговор с цел оценяване на резултатите, постигнати в чужбина. При положителни успехи и желание от страна на младежа той може да бъде изпратен за още 6 месеца в чужбина, като през това време се работи интензивно върху неговата самостоятелност и реинтеграция в немското общество.

Настаняването на немските младежи в защитените пространства в чужбина става след протичане на предварителен процес в Германия, а именно:

След изчерпване на наличните ресурси и възможности за подпомагане на младежа, поради невъзможността му да съжителства в група и да се придържа към правилата и нормите в нея, местната немска Младежка служба след колегиално консултиране помежду си отправя запитване към немския доставчик на дадената услугаотносно възможността за включване на младежа в чуждестранен социален проект с индивидуална насоченост. Немският доставчик на интензивната индивидуална социално- педагогическа социална услуга в чужбина се среща с младежа, респективно и с неговите родители/настойници, за да прецени възможността и пригодността на младежа за подобна социална услуга. В този предварителен етап младежите и техните настойници биват подробно информирани за цялостния проект и предлаганата социална услуга в съответната чуждестранна страна, където се реализира услугата. В същия този етап се проверява цялостното психично и физиологично здравословно състояние на младежа. При съгласие от негова страна и от страна на родителите/настойниците му Младежката служба провежда разговор между всички засегнати страни с цел вземане на окончателно решение и съвместно изработване на план за помощ за младежа. По време на този разговор се потвърждава окончателното решение на всички засегнати страни, както и тяхното съгласие, поставят се и се договарят целите и мерките, които трябва да бъдат предприети и реализирани в чужбина. Младежът бива допълнително частно застрахован и осигурен и след подготвяне на всички необходими документи бива изпратен в чужбина, придружен от сътрудник на немската организация партньор.

След пристигането си в чужбина в зависимост от пола си за младежите се полага 24-часова индивидуална интензивна грижа респективно от възпитатели или възпитателки, които работят на смени. Препоръчително от немската страна партньор е първоначалното настаняване на младежите да бъде в села в непосредствена близост до града, в който е позиционирана услугата, за да могат младежите да се адаптират по-лесно в новите условия. Чрез възможността за контакт с животни младежите се отварят за един ненатоварващ достъп до собствените си емоции.

За младежите се провеждат следните дейности, насочени към тяхната ресоциализация и изграждане на социални компетенции:

- подкрепа на младежа при последователно планиране и структуриране на деня му;
- подпомагане при организирането на свободното време;
- подпомагане за развитие на основни хигиенни и битови умения (например грижа за тялото, хигиена на жилището, готвене, пазаруване и т.н.);
- социално-педагогически дейности, базирани на основаващата се на животните педагогика – яздене, грижа за домашни животни (куче, котка и т.н.), грижа за изоставени в приюти животни;
- арт терапия, организирана в различни ателиета;
- подкрепа при появата на конфликти и стратегии за тяхното преодоляване;
- подкрепа за преодоляване на агресията;
- запознаване с различни професии и наблюдаване на процеса на работа в тях;
- подкрепа развитието на готовността за учене и получаване на определена образователна степен – младежите имат възможност за дистанционно обучение според немските образователни изисквания и учебни планове, провеждано от немско задочно училище партньор на немския доставчик, като при нужда за младежите в чужбина се осигуряват консултации с частни учители.

Социално-педагогическата дейност на услугата в чужбина се ръководи от социален педагог, който редовно провежда групови разговори с младежа и съответните му възпитатели за проследяване на цялостния процес, възникналите трудности и евентуални конфликти, както и реализирането на поставените от немска страна цели. В зависимост от индивидуалния случай се провеждат и отделни консултации с младежа.

От изложените форми и видове социални услуги за деца в риск извън семейна среда в Германия ясно се проличава широкоспектърният обхват и стремеж да се обхванат специфичните нужди и потребности на разнородната по проблематики целева група.

REFERENCES:

1. **Freitag, W., K. Wolf , 2001:** Heimerziehungsprofile. Sozialpädagogische Porträts. Weinheim/Basel. Beltz. 2001.
2. **Günder, R., 2000:** Erziehungshilfen. Wissenswertes für Eltern. Lambertus-Verlag. Freiburg 2000.
3. **Günder, R., 2003:** Praxis und Methoden der Heimerziehung. Entwicklungen, Veränderungen und Perspektiven der stationären Erziehungshilfe. 2. Auflage. Freiburg. Lambertus. 2003.
4. **Rülcker, T., 1990:** Veränderte Familien, selbständigere Kinder. In: Preuss-Lausitz, U. / Rülcker, T. u. a. (Hrsg.): Selbständigkeit für Kinder - die große Freiheit?. Weinheim/Basel. Beltz. 1990.
5. **Thesing, T., 2001:** Leitideen und Konzepte bedeutender Pädagogen – Ein Arbeitsbuch für den Pädagogikunterricht. Freiburg im Breisgau, 2001.